

İNANÇ TURİZMİ AÇISINDAN ABDURRAHMAN GAZİ TÜRBESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Sevgi YILMAZ

Hasan YILMAZ

Atatürk Üniv. Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Erzurum

ÖZET : Türkiye'nin toplam döviz giderleri içerisinde turizm sektörü ortalama olarak % 25'lik bir paya sahiptir. Bu oranın sürekli artış gösterdiği dikkate alınacak olursa, geleceğe dönük bir turizm türü olan ve 2000 yılında gerçekleştirilmesi planlanan İnanç Turizmi'nden yararlanmak, sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan oldukça önemlidir. Birçok medeniyete ev sahipliği yapan Anadolu'da inanç turizmine yönelik yüksek bir potansiyel vardır. Erzurum kentinde bulunan mesire alanı ve inanç turizmi kapsamında değerlendirilen Abdurrahman Gazi Türbesi de bunlardan birisidir. Doğal ve kültürel kaynak değerlerinin korunması ve optimal kullanımı peyzaj planlama yaklaşımı ile mümkündür. Bu amaçla yola çıkılarak türbenin tanıtımı, kent için önemini ortaya konulması ve alanın optimal kullanılması hedeflenmiştir. Konu İnanç Turizmi kapsamında ele alınarak yapılan anketlerle de rekreasyonel talepler belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışma sonucunda alanın rekreasyonel talepleri karşılayarak alt ve üst yapı elemanlarının oldukça yetersiz olduğu belirlenmiştir. Alanın tam olarak turizme açılabilmesi için tarihi çevre düzenleme kapsamında yeniden ele alınmasının gerekliliği ortaya çıkmıştır.

EVALUATION OF THE ABDURRAHMAN GAZİ TOMB FROM THE POINT OF VIEW OF FAITH TOURISM

SUMMARY : Tourism sector has averagely 25 %share in foreign exchange expenses of Turkey. Considering an increase in this share, to have an advantage from the faith tourism which is a type of tourism expanding towards the future and will be realized in 2000 is important from the socioeconomic and cultural standpoints. There is a high potential in faith tourism in Anatolia which is homeland for many civilizations. The Abdurrahman Gazi Tomb which is located in Erzurum is one of them to be evaluated within the faith tourism. Conservation of natural and cultural resources and their optimal usage is possible by landscape planning approach. It is aimed to present the tomb, to bring about its importance for the town and to use the area in optimal level. Considering the subject in the context of the faith tourism, the recreational demands has been determined by a survey study and therefore a disposition scheme has been prepared and then some suggestions have been proposed. It was determined that the structural components of the study area were not suitable for recreational requirements. In order to open the area for tourism it should be restroted in context of historical environmental planning.

GİRİŞ

İnsanların toplumsal örgütlenmedeki farklılıkları, fiziksel çevrelerine uyum sağlamadaki benzersizlikleri, farklı geçmişleri kültürel alanda farklılıklar oluşturmuş, insanların tarihi değerleri ve doğal varlıkları koruma düşüncesi, bu değerlere karşı ilgisi ve öğrenme isteği kültürel turizmi ortaya çıkarmıştır (Bayer, 1992; Harun, 1996). Kültürel turizm; bir ulusun kültürü, hayat tarzı, değer yargıları ve normlarıyla tanımlanabilir; yani dini, dili, gelenek ve davranışları, sanatı ve toplumsal örgütlenme şeklinin bir bütün olarak ele alınmasıdır (Özgüç, 1998).

Turizm kavramı ve çeşitleri farklı şekillerde tanımlanmakta olup, Johnson (1996)'a göre turizm tarihle coğrafyanın buluştuğu yerlerdir. Dinlenme, eğlenme, serbest zamanları değerlendirme, yenileme ve geliştirme temeline dayalı olan turizm faaliyetleri iş, spor, inanç, ziyaret, tatil geçirme vb gibi değişik şekillerde ortaya çıkmaktadır.

Son yüzyıl içinde meydana gelen değişimler yaşam çevresinin çekiciliğini artırarak tarihsel özelliklerin değerinin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmuştur. Bu değişim, birçok ülkede koruma bilincinin gelişmesine ve koruma yasalarının uygulamaya geçilmesine neden olmuştur.

Turizm bir sektör olarak birçok ülkenin kalkınmasına katkı sağlarken, gelecek kuşaklara zengin doğal ve kültürel miras bırakma endişesi ile sürdürülebilirlik bağlamında sürdürülebilir turizm kavramı ortaya çıkmıştır (Kılınçaslan, 1996 ; Oral ve Şenbük, 1996). Tarihsel kaynaklar, geçmiş medeniyetlerin ve geçmiş çağların yaşayan fiziksel kalıntılarıdır. Önemli tarihsel, dini , mitolojik olaylar ile bunların meydana geldiği yerler de tamamen geçmiş ya da geçmişten hiçbir delil kalmamış olsa da, tarihsel kaynak olarak kabul edilebilirler (Özgüç, 1998). Tarihsel kaynaklar o dönemde yaşayan insanlar hakkında bir fikir, bilgi aktarımı yanısıra, kültürel mirasın korunması ülke imajının artırılmasına katkıda bulunur.

Tarihi çevrelerin kültürel değerlerinin paha biçilmez yanı, toplumun ortak tarihinin ve ortak geleceğinin bilincini vermekte olmasıdır. Kültürel miras ne olursa olsun ancak çevrenin açık ve yeşil alanları ile, doğal ve kültürel peyzaj özellikleri ile bütünleştiği ölçüde değer kazanır (Yazgan, 1986)

Turizm hareketleri serbest zamanın artması, ekonomik gelişmeler, doğal ve kültürel çevreye olan ilgi, ulaşımın kolay hale gelmesi ile globalleşen dünyada son yıllarda çok önem kazanmıştır. Turizm hareketleri çevre ile beraber düşünölmeye başlanmış ve turizmin çevreye olumsuz etkilerini önlemek için çevreye duyarlı turizm faaliyetleri başlamıştır. Bu bağlamda özellikle 1980' li yıllardan sonra ortaya yumuşak turizm (soft tourism), eko-turizm, yeşil turizm adı altında doğal ve kültürel çevreye duyarlı turizm eylemleri ortaya çıkmıştır. Genelde yumuşak ve eko-turizmin amacı; turizmi çevresel ve sosyal sorunları olmayan, ekonomik yönden verimli, örf ve adetlere saygılı, koruma-kullanma dengesini kurabilecek, kullanıcılarına doğal yaşama mekanları sağlayabilecek alanlar oluşturmaktır (Güleç ve Demirel, 1994; Yılmaz, 1997). Örneğin 1980'lerden itibaren

deniz turizmi yanında dağcılık turizmi (alpine), kültürel- kent turizmi, iş-kongre turizmi ve inanç turizmi türleri gündeme girmiştir (Allan and Shaw, 1991).

Turizm eski zamanlardan başlayarak günümüze kadar gelişmiş, günümüzde ülkelerin milli ekonomisine katkıda bulunan bacasız sanayi olarak adlandırılan çok önemli ekonomik bir kaynaktır. Dünya Turizm Organizasyonu (WTO)'na göre turizm, dünya ticaretinin % 7'sini oluşturup, dünyanın 2. en büyük endüstrisidir. WTO turizmin 2000'li yıllarda dünyada en büyük endüstri kolu haline geleceğini ileri sürmektedir (Atalık ve Gezici, 1994).

Dünyanın en büyük endüstrisi olarak da nitelendirilen turizm istihdam yaratan en büyük iş verendir. Türkiye 1990'larda dünyada en çok turist ve turizm geliri elde eden 20 ülke arasına girmiştir. 2005'e kadar 105 milyon daha yeni iş olanağı yaratacağı ve turizmde çalışanların sayısının 380 milyonu aşacağı tahmin edilmektedir. 1950' de uluslararası turizme katılanların sayısı 25 milyon, turizm geliri 2 milyar \$ iken, 1996' da uluslar arası turizme katılan sayısı 592 milyon, turizm geliri de 423 milyar \$ olmuştur (Özgüç, 1998).

Turizm açısından sönük geçtiği gözlemlenen 1998 yılında ise Turizm Bakanlığı verilerine göre, 40 ülke arasında, gelen turist sayısına göre 12. sıraya yükselmiştir. Bu da ülkemiz açısından oldukça gurur verici bir durumdur. Ancak buna rağmen Türkiye'nin dünya turizminden aldığı pay % 1.3'dür.

Türkiye'nin turizm politikasında değişiklikler yaşanmakta; bir yandan trekking, kanoculuk, rafting gibi macera turizmine yönelik etkinlikler teşvik edilirken, bir yandan da yayla turizmi, kırsal turizm, inanç turizmi gibi diğer turizm türleride değerlendirilmeye çalışılmaktadır (Küçükaltan, 1997). Alternatif turizm faaliyetlerinin geliştirilmesinde; toplumun rekreasyonel kaynaklardan tam olarak yararlanamaması, çevre kirlilikleri, aşırı ve yoğunlaşan kalabalık çevrenin etkisi ile insanlarda meydana gelen stres gibi çevresel etkiler rol almıştır (Pizam, 1990).

Türkiye'nin toplam döviz giderleri içerisinde turizm sektörü ortalama olarak %25'lik bir paya sahiptir. Bu oranın sürekli artış gösterdiği dikkate alınacak olursa, geleceğe dönük bir turizm türü olan ve 2000 yılında gerçekleştirilmesi planlanan İnanç Turizminden yararlanmak sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan oldukça önemlidir.

Doğu Anadolunun Rekreasyonel Turizm Potansiyeli

İnsanların kendi dini ve farklı dinleri öğrenmeye karşı olan merakı inanç turizminin gelişmesine yol açmıştır. Bununla birlikte, birçok ülke inanç turizmi yoluyla büyük kazanç sağlamaktadır. Müslümanların hacı olabilmek için Mekkeyi ziyaret etmeleri, Hinduların Ganj Kıyısı, Hıristiyan ve Musevilerin Kudüs'ü ziyaret etme eğilimleri ve bu istekleri inanç turizmini ortaya çıkarmıştır. Ülke ekonomisine önemli bir katkısı olan turizm faaliyetlerinin yeniden canlanması ve son yıllarda İnanç Turizmi olarak isimlendirilen turizm faaliyetinin geliştirilmesi için turizm bakanlığı tarafından İsa Peygamberin 2000. doğum yıldönümünde bir kutlama faaliyetinin yapımı planlanmaktadır. Dünyada hakim dinlerin yayılmasında önemli rol oynayan Anadolu, her üç din (müslümanlık, hıristiyanlık, musevilik) için kutsal yerler açısından oldukça zengin bir potansiyele sahiptir. Bu zenginlikten payını alan ve birçok medeniyetlere ev sahipliği yapmış olan Doğu Anadolu gerek ulusal gerekse uluslararası turizm pazarlarına diğer bölgelere oranla uzak bulunuşu, sunulan olanakların yetersizliği ve bölgenin bozulan imajı nedeniyle gelen turist sayısı, gelmesi gereken turist sayısının çok altında seyretmektedir. 1997 yılında Türkiye'ye gelen toplam 9.687.000 turistin yalnızca % 2.2'si Doğu Anadolu'yu, bunun da yalnızca % 0.02'si Erzurum'u ziyaret etmiştir (Anon., 1998). Organize turlarla Doğu Anadolu'yu dolaşan gerek yerli gerekse yabancı turist sayıları geçmiş yıllara nazaran oldukça azalmıştır. Bu da ülkemizin turizmden elde ettiği paydan en az Doğu Anadolu'nun faydalandığını ortaya koymaktadır.

Özellikle son yıllarda organize turlarla Palandöken ve Sarıkamış'a kış turizmine, Çoruh Vadisi'ne de rafting amaçlı olmak üzere belli programlar dahilinde gelmektedirler (Koşan, 1994). Erzurum ve yöresinde son beş yılda önemli yatırımlar yapılmış olup, bölge ekonomisinde turizme yapılan bu yatırımların gelecekte önemli katkısı olacağı kaçınılmazdır.

Turizmi bütün yıla yayma çalışması kapsamında bölgedeki diğer turizm faaliyetleride (dağcılık, yayla turizmi, çim kayağı, sağlık turizmi, kongre turizmi vb.) kombine bir arada düşünülüp, planlamalarda koordine gerçekleştirilmesi bölgenin ekonomik ve kültürel gelişmesine katkıda bulunacağı kaçınılmaz olmuştur. Bu bağlamda inanç turizmi de turizmin bir kolu olarak planlamalarda yer alması bir zorunluluk haline gelmiştir.

Doğu Anadolu Bölgesi inanç turizmi açısından küçümsenemeyecek derecede zengin bir potansiyele sahiptir. Turizm Bakanlığınca 2000 yılında gerçekleştirilecek olan inanç turizmi için belirlenen tur güzergahları üzerinde Efsanevi Ağrı Dağı'ndaki Nuh'un Gemisi kalıntıları, Dumlulu'da kutsal Fırat Nehrinin Kaynağı ile Akdamar Kilisesi uluslararası boyutta; Erzurum'da Abdurrahman Gazi Türbesi ve Alvarlı Efe, Harput'taki Arap Baba, Malatya'da Battal Gazi, Kars'ta Hasanül Harkani, Hakkari Şemdinli'de Seyid Taha Türbeleri ülke çapında inanç turizmi açısından en hareketli uğrak yerleri olarak belirlenmiştir (Şekil 1). Koşan (1999)'a göre bu mekanlar yöre halkının haftalık ziyaretlerinin yanısıra, manevi yardımları umularak yurdun her yerinden her mevsim yoğun ziyaretçi akımına sahne olmaktadır.

Şekil 1. 2000 yılında gerçekleştirilecek olan İnanç Turizmi için belirlenen tur güzergahları (Anon., 1993)
Figure 1. The routes of the tours for Faith Tourism which will be realized in 2000 (Anon., 1993)

Doğu Anadolu Bölgesinde inanç turizmi açısından önemli olan tarihi eserler ve buldukları yerler Şekil 2’de verilmiştir. 1990 öncesi Avrupalı tur operatörlerince düzenlenen turlar Erzurum’dan başlayarak Kars (Ani harabeleri), Iğdır, Doğu Beyazıt (İshakpaşa Sarayı), Van (Güzelsu Kalesi, Çavuştepe, Akdamar Adası, Van Gölü) ve Diyarbakır üzerinden İstanbul şeklinde tamamlanmaktadır. Beş farklı tur güzergahı halinde yapılan bu faaliyetler 1990’ dan sonra olumsuz yönde etkilenmiştir.

Ancak son yıllarda bölgedeki yatırımlara 2000 yılında gerçekleştirilecek olan inanç turizmiyle Doğu Anadolu’da bir canlanma olacağı beklenmektedir. İstanbul, Ankara ve Trabzon üzerinden düzenlenen bütün tur güzergahlarının Erzurum’dan geçmesi kent için önemli bir avantajdır.

Şekil 2. İnanç Turizmi açısından önemli olan tarihi eserler ve sembolleri (Anon., 1996a)
Figure 2. Historical moments and their symbols from the point of view of Faith Tourism (Anon., 1996a)

İnanç turizmi açısından zengin bir potansiyele sahip olan Erzurum'da Abdurrahman Gazi Türbesi, Ebu İshak Kazaruni, Hasan Basri ve Habib Baba Türbeleri en meşhur ve turizm açısından en fazla önemli olanlardır.

Özellikle son yıllarda hızla artan teknolojik gelişmelerin sağladığı serbest zaman fazlalığının değerlendirilmesi, bu olumlu avantajı yanında insanlar üzerinde baskı oluşturan psikolojik rahatsızlığın (stres) giderilmesi veya azaltılması için belirlenen en ideal yol rekreasyonel faaliyetlerin yapılmasıdır. Kentlerin günümüzdeki gelişmelerine bakıldığında zaman, insanların ihtiyaç duyduğu rekreasyonel alanların ne kadar azaldığı ve azalmaya devam ettiği bir gerçektir. Bu nedenle, insanların ekonomik durumu ve ulaşım olanakları da düşünüldüğünde kente çok yakın olan Abdurrahman Gazi Türbesi'nin rekreasyonel amaçlı kullanımının Erzurum kent halkı için önemi oldukça büyüktür. İnanç turizmi açısından önemli bir potansiyele sahip bulunan Abdurrahman Gazi Türbesinin değerlendirilmesi önem taşımaktadır.

Doğal ve Kültürel kaynakların korunması ve dengeli bir biçimde kullanılması "Peyzaj Planlama" yaklaşımıyla mümkündür. Bu amaçla, Koruyarak- Kullanma fikrinden yola çıkılarak doğal ve kültürel mirasımız olan Abdurrahman Gazi Türbesi'ne sahip çıkılması, tanıtılması, kent için öneminin ortaya konulması ve alanın optimal kullanılması hedeflenmiştir.

MATERYAL VE YÖNTEM

Erzurum'un güneydoğusunda, merkezden 2.5 km uzaklıkta Palandöken Dağı'nın eteklerinde bulunan 1980 yılına kadar yalnızca bir mezar halinde bulunan mekan daha sonra kent belediyesi tarafından türbe haline getirilmiş ve yanınada cami yaptırılmış ve inanç turizmi açısından potansiyel bir değer taşıyan Abdurrahman Gazi Türbesi ve rekreasyonel kullanım için 500 dönümlük mekan araştırma alanı olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın yöntemini, çalışma alanında yapılan gözlemler, verilerin toplanması, analiz ve değerlendirme oluşturmaktadır (Yazgan, 1986; Gülez ve Demirel, 1994). Abdurrahman Gazi Türbesi'nin alan kullanım potansiyelini belirlemek için farklı mevsimlerde gözlemler yapılmıştır. 1995-1996 yılında 80 kişi üzerinde standart anket formu birebir soru sorularak uygulanmıştır (Gültekin, 1979 ; Eymirli, 1994). Uygulanan anket formu EK 1'de verilmiştir. Anketlerden alınan sonuçlar yüzdelerle değerlendirilmiş ve grafikler şeklinde gösterilmiştir.

Çalışmaya ışık tutması açısından literatür taraması yapılmıştır. Rekreasyonel açıdan değer taşıyan türbenin fotoğraf ve slaytları çekilmiştir. Daha sonra halkın ihtiyaç ve talepleri gözönünde tutularak işlev şeması hazırlanmaya çalışılmış ve önerilerde bulunulmuştur.

BULGULAR

Araştırma alanı yaklaşık 2500 m yüksekliğinde Palandöken Dağının kuzey eteklerinde yerleşmiştir (Şekil 3). Abdurrahman Gazi Türbesi kentin güney doğusunda, kente 2.5 km uzaklıkta, ulaşımı kolay, bakı noktası durumunda rekreasyonel açıdan kent için önem taşıyan bir alandır.

Alanda yaklaşık 300 m kapalı mekana sahip olan alana üzerinde bulunduğu Palandöken Dağı kentin sembolü durumunda olup, sahip olduğu morfolojik karakterleri ile görkemli dinamik ve etkileyici, bir yapıya sahiptir. Yerleşim yerine fon oluşturan silüet görünüşü, karların erimesiyle oluşan açıklıklar peyzaja canlılık kazandırmaktadır.

Kış mevsimi uzun ve sert yaz mevsimi kısa ve sıcak olan araştırma alanında kışın ortalama sıcaklığı -25 C'dir. Ortalama kar kalınlığı ise 2200 m'de 95 cm'dir (Yılmaz ve Özkan, 1994).

Alanın Irano-Turanian floristik bölgesinde yer alması özellikle alpin bitkiler bakımından zengin bir potansiyel oluşturmaktadır. Birçok alpin bitki bahar aylarında karların erimesiyle öncelikle geophytler olmak üzere birçok alpin bitki çiçek açıp ağustos başlarına kadar değişik doğal peyzajlar oluştururlar. Odunsu bitkilerin en belirginleri *Cotoneaster*, *Rosa*, *Crateaeagus*, *Tamarix* ve *Betula* kalıntılarıdır. *Alkanna*, *Arabis*, *Ajuga*, *Astragalus*, *Acantholimon*, *Allium*, *Anemone*, *Anchusa*, *Aster*, *Achillea*, *Campanula*, *Cerastium*, *Dianthus*, *Hypericum*, *Salvia*, *Papaver*, *Gladiolus*, *Iris*,

Şekil 3. Abdurrahman Gazi Türbesinin Yerleşimi
Figure 3. Location of the Tomb Abdurrahman Gazi

Ranunculus, Fritellaria, Festuca, Poa, Tulipa, Muscari, Thymus, Saxifraga, Sedum, Sempervivum, Veronica, Myosotis, Silene ve Helicrysum lar alanın ve yakın çevresinin en belirgin bitkilerindendir (Alptekin, 1977). Türbe yakın çevresinde kullanılan bitki materyalinin çoğunluğunu çam (*Pinus sylvestris L*), kavak (*Populus alba*), akçaağaç (*Acer negundo*), huş (*Betula verrucosa*), frenk üzümü (*Ribes aureum*) oluşturmaktadır. Fakat özellikle mesire alanındaki ağaçlar düzensiz ve oldukça bakımsız durumdadır.

Rekreasyonu etkileyen çok çeşitli faktör olmasına rağmen bunların en önemlileri zaman ve ekonomik durumdur. %38'i memur olan Erzurum kent halkının %70'inin ekonomik durumunun zayıf, %23'ünün orta ve %7'sinde iyi olduğu (Eymirli, 1994) gözönüne alınırsa kente hakim bakı noktası teşkil edebilecek bir alanda kurulan türbenin (Şekil 4) halkın ihtiyaçları doğrultusunda değerlendirilmesi gerektiği bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak alanda rekreasyonel amaç için yeterli bir bitkilendirme yoktur. 1996-1997 yılları arasında belediye tarafından yalnızca tüplü halde *Pinus sylvestris* (Sarıçam) dikimi yapılmıştır.

Şekil 4. Abdurrahman Gazi Türbesi ve yakın çevresi
Figure 4. The Tomb Abdurrahman Gazi and near surroundings

Özgüç (1994) turizm alanlarını;

- Doğal çekicilikler (su, manzara, karla kaplı alanlar vb.)

- İnsan yapısı çekicilikler (dini ibadet yerleri, tarihi yapılar vb.) olmak üzere iki grup altında incelemiştir.

Bu sınıflandırmaya göre, türbe kent manzarasına hakim bir bakı noktası üzerinde kurulması, türbe önünde doğal su kaynağının bulunması nedeniyle birinci gruba, türbenin dini bir ibadet yeri olması, halkın bazı manevi umutlar beklemesi nedeni ile ikinci gruba girmektedir. Aynı zamanda Tescil No : 156 ile türbe korunması gereken yapılar arasına alınmıştır (Can, 1988). Türbe ve yakınında yer alan şadırvan Şekil 5'de verilmiştir.

Kent halkının rekreasyonel ihtiyaçlarını karşılamada kısır bir döngü içinde olması, kente çok yakın olan türbenin bu amaçla kullanılmasını gündeme getirmiştir. Halkın bu konudaki duyarlılığını belirlemek, talep ve eğilimlerini öğrenmek için 80 kişi ile birebir olarak

Şekil 5. Türbe, şadırvan ve yakın çevresi
Figure 5. The tomb, fountain and near surroundings

farklı mevsimlerde standart anket formu uygulanmıştır. Anket sonuçlarına göre % 36'sının ziyaret için, % 24'ünün piknik için, % 16'sının ailece gidilecek başka yakın yer olmadığı için geldiği belirlenmiştir (Şekil 6).

Şekil 6 . Kent halkının türbeyi ziyaretlerinin nedenleri
Figure 6. The reasons why the citizens having visits

Kent halkının % 78'i yazın, % 4'ü kışın, % 10'u ilkbaharda, % 8'i ise sonbaharda türbeyi ziyaret etmektedirler. Rekreatif ihtiyaçlarını karşılamak için elinizde bütün olanaklar olsaydı nereye giderdiniz sorusuna %28'lik kısım deniz kenarı diyerek, halkın suya olan özlemini ortaya koymuşlardır. %20' yi oluşturan ve diğerlerine göre daha az talep edilen ise ormanlık alanlar olmuştur (Şekil 7).

Şekil 7.Rekreatif ihtiyaçlarını gidermek için tercih ettikleri yerler
Figure 7. The places where they satisfy their recreational demands

Türbeye gelen halkın % 48'inin özel aracıyla, % 30'unun belediye otobüsleriyle, %14'ünün taksiyle, % 8'inin ise yürüyerek geldikleri belirlenmiştir. Yürüyerek giden % 8'lik kısmın ise türbeye çok yakın olan Yenişehir, Yunusemre gibi semtlerden olduğu belirlenmiştir. Türbeye gelen halkın % 54 gibi büyük bir kısmı otopark yerinin olmamasından, temizlik ve bakımın yetersiz olmasından, çocuk oyun alanının olmamasından ve rekreatif ihtiyaçlarını karşılayacak aktivitelerin yetersiz olmasından şikayetçi olmuşlardır (Şekil 8).

Halkın % 62'sinin alana ulaşımı kolay bulunduğu gözönüne alındığında türbenin rekreatif turizmi etkileyen ulaşım faktörü yönünden olumlu bir konumda olduğu gözlemlenmiştir.

Türbenin gerek Erzurum'a hakim bakı noktası üzerinde kurulması, ulaşımının kolay olması, gerekse inanç turizmi açısından bir değer taşıması nedeniyle zengin bir rekreatif potansiyele sahiptir. Kent halkının rekreatif turizm için yeterli mekana sahip olmadığı gözönüne alındığında bu türbenin değeri bir kat daha artmaktadır.

Yapılan araştırma sonucunda türbe çevresinde bulunan bitkilerin çeşit bakımından yetersiz olduğu belirlenmiştir.

Şekil 8. Halkın türbe çevresinde olmasını istedikleri üniteler
Figure 8. The units which are demanded by the people around the tomb

TARTIŞMA VE SONUÇ

Ülkemizde kıyılara bağlı olarak gelişen turistik faaliyetlerin giderek önem kazanması ve belli bir düzeye ulaşması, son yıllarda diğer turistik kaynakların da harekete geçirilmesi gerektiği fikrini gündeme getirmiştir. Bu harekette turizm kaynaklarının optimum kullanımı, bir başka ifade ile turizm sunumunu çeşitlendirerek bütün yıla yaymak amaçlanmaktadır. Bu bağlamda turizm çevre ilişkilerini yeniden düzenleme, koruma - kullanma ilkesine dayalı çevreye duyarlı turizm-Alternatif turizm hareketleri önem kazanmıştır.

Turizm herhangi bir alanı rekreatif bir bölgeye dönüştürmesinde doğal olarak bu bölgenin korunması zorunluluk kazanır. Korumada son yıllarda sürdürülebilirlik kavramı oldukça güncellik kazanmıştır. Sürdürülebilir turizm istekli bir kavram olup, turistik gelişmelerde bugünün başarısı yarının çevresi için bir alarm işareti olabilmektedir (Çubuk, 1996). Bir başka ifade ile sürdürülebilir turizm bağlamında iyi bir planlama turizm kaynakları ile doğal kaynaklar arasındaki ilişkiye bağlıdır (Pill, 1996).

Doğu Anadolu Bölgesi ülkemizin birçok yerinde olduğu gibi keşfedilmeyi bekleyen zengin bir potansiyel mirasa sahiptir. Bunlardan biriside gerek kültürel gerekse rekreasyonel bir potansiyel oluşturan Erzurum'daki Abdurrahman Gazi Türbesi'dir.

Erzurum kentinin dünyanın en yüksekte yerleşmiş sayılı yerleşimlerden birisi ve en eksterm çevre koşullarına sahip olması planlamalarda ayrıcalıklı bir durum kazandırmaktadır. Ayrıca kentte aktif ve pasif rekreasyonel açık-yeşil alanların sınırlı olması, uzun dönem süren kış aylarında yazın oluşan rekreasyon ihtiyacı kent içi ve yakın çevresindeki gününbirlik rekreasyon alanlarının önemini artırmıştır.

Kent halkının Erzurum rekreasyonel turizminde önde olan Palandökenlerdeki kış sporları merkezinden yeterince yararlanamaması, kent içi ve yakın çevresindeki sınırlı ve çeşitliliği zayıf olan kaplıca ve mesire alanlarında yoğun kullanım yaşanmaktadır. Bu bağlamda Abdurrahman Gazi Türbesi 2000 yılında yapılacak olan inanç turizmine kaynak oluşturması ve tur güzergahları üzerinde bulunması yanısıra uzun vadede Erzurum kenti için önemli bir rekreasyon kaynağıdır. Kente oldukça yakın olması, kent için bir bakı noktasi durumunda konumlanması, halk için manevi değer taşıması gibi potansiyellerle cazip olan bir merkezdir. Yakın bir zamana kadar sadece dini amaçlarla ziyaret edilen türbe ve yakın çevresi son yıllarda piknik alanı olarak kullanılmaktadır.

Alanda yapılan araştırma ve gözlemler sonucunda halkın rekreasyonel taleplerini karşılayacak alt ve üst yapı elemanlarından yoksundur. Türbe dışında herhangi bir çevre düzenlemesinin yapılmadığı alanda otopark, çocuk oyun alanları, hizmet verebilecek herhangi bir rekreasyonel ünite mevcut değildir. Nitekim gelen ziyaretçilerle yapılan anket çalışmalarında da belirlendiği üzere ortak şikayetlerin başında otopark, yeşil alan, çocuk oyun alanları ve diğer rekreasyonel ihtiyaçları karşılayacak tesislerin yetersiz oluşu ve yanlış plantasyon gelmektedir. Halkın % 24'ü türbeye piknik için, % 16'sı ise gidilecek başka yer olmadığı için geldiği düşünülürse planlamanın gerekliliği daha iyi anlaşılmaktadır.

Erzurum kenti için rekreasyonel potansiyel taşıyan türbe inanç turizmi tur güzergahı üzerinde bulunmasıyla da önemli bir kültürel kaynaktır. Türbenin rekreasyonel turizme açılabilmesi için mevcut durumun ıslah edilmesine acilen ihtiyaç vardır. Zaman süreci içinde daha çok dini ziyaretlere hizmet verebilecek çevre düzenleme projeleri hazırlanmış, bunların küçük bir kısmı uygulamaya geçirilebilmiştir. Fakat projelerin daha

çok türbe alanını kapsamaması ve rekreasyonel aktivitelere yer verilmemesi sonucu bugün talepleri karşılayamaz duruma gelmiştir.

Yerel yönetimler 1996 yılında bir ağaçlandırma çalışması başlatmışlardır. Türbe çevresine *Pinus sylvestris L.* (Sarıçam) dikmişlerdir (Anon., 1996 b). En az 30 bin kişiye hizmet verileceği belirtilen piknik alanı ve gençler için yapılması tasarlanan spor kompleksi aradan geçen üç yıla rağmen uygulamaya geçirilememiştir.

Halkın sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı, alanda yapılan araştırmalar ve çevre faktörleri dikkate alınarak türbe ve çevresinin rekreasyonel kullanımı için optimal alan kullanım işlev şeması hazırlanmıştır (Şekil 9). Alan kullanım planlamasında aktif ve pasif yüzeylere yer verilmiştir. Çocuk oyun alanları, spor tesisleri, otopark, dinlenme ve seyir (bakı) terasları, alışveriş merkezi, su yüzeyleri, diğer yapısal ve yeşil alanlar planlamanın temelini oluşturmuştur.

Alanda eksikliği fazla görülen oldukça az sayı ve çeşitteki bitkiler özellikle eksterm iklim koşullarının sınırladığı bitki örtüsü düzenlemenin önemli bir kriteri olup, projede eksterm çevre koşullarına dayanıklı süs ağaç, ağaççık, çalı ve yerörtücülere yer verilmiştir. Bu bitkilere bazıları şunlardır: *Salix alba var. vitelluna pendula* (Salkım söğüt), *Betula verrucosa* (Huş), *Fraxinus americana* (Dışbudak), *Fraxinus excelsior*

(Dışbudak), *Acer pseudoplatanus* (Yalancı çınar yapraklı akçaağaç), *Populus alba* (Akkavak), *Ulmus glabra* (Karaağaç), *Pinus sylvestris* (Sarıçam), *Juniperus communis nana* (Adi ardıç), *Cornus alba* (Kızılçık), *Forsythia intermedia* (Altınçanağı), *Lonicera tatarica* (Hanımeli), *Ribes petreum* (Frenk üzümü), *Ribes aureum* (Frenk üzümü), *Rosa canina* (Kuşburnu), *Sambucus nigra* (Mürver), *Syringa vulgaris* (Leylak), *Spirea arguta* (Keçi sakalı). Ayrıca yapılacak düzenlemede daha önce belirtildiği üzere alpin kuşağında yer alan farklı çiçek, renk, boy ve yapıdaki yer örtücü doğal bitki örtüsündeki bitkiler üretilerek düzenlemede yer verilmelidir.

Projenin gerçekleştirilmesi ile türbe kent içi ve yakın çevresindeki diğer turizm faaliyetleri ile beraber planlanmalıdır. Kent özellikle kış turizmi, sağlık turizmi, dağcılık, yayla turizmi ve rafting bakımından yüksek

bir potansiyele sahiptir. Bu turizm faaliyetleri içinde alternatif turizmin bir kolu olan inanç turizmine de gereken önem verilmelidir.

Sonuç olarak yüksek bir rekreasyonel değer taşıyan türbe bugünkü durumu ile gerek rekreasyonel gerekse inanç turizmine hizmet vermekten oldukça uzaktır. Alan biran önce tarihi çevre düzenleme kapsamında ele alınarak değerlendirilmeli, inanç turizmine açılarak yörenin sosyo-kültürel ve ekonomik yapısına katkıda bulunacak duruma getirilmelidir.

KAYNAKLAR

- Allan, M. W. and G. Shaw, 1991. Tourism and Economic Development Western European Experiences, p 19.
- Alptekin, Y.V., 1977. Doğu Anadolu Bölgesi Kuzey Kesiminin Kış Sporları Yönünden Rekreasyon Potansiyeli İle Rekreasyonel Sisteme İlişkin Yıkelerin Saptanması. Atatürk Üni. Zir. Fak. (Basılmamış Doçentlik Tezi), Erzurum.
- Atalık, G. ve F. Gezici, 1994. Çevre Duyarlı Planlama Kapsamında Turizm Eylemlerinin Değerlendirilmesi. 4. Ulusal Bölge Bilimi / Bölge Planlama Kongresi, K.T.Ü. Yayınları, 446-463.
- Anonim, 1993. Özel Projeler. T.C. Turizm Bakanlığı Yatırımlar Genel Müdürlüğü Broşürü, Ankara.
- Anonim, 1998. T.C. Turizm Bakanlığı. 1997 Turizm İstatistik Bülteni, Yayın No : 1998/1, Ankara, S.33.
- Anonim, 1996 a. Erzurum İli Turizm Envanteri. İl Turizm Müdürlüğü, Erzurum, S 47.
- Anonim, 1996 b. "Belediyeden Büyük Proje" Palandöken Gazete Haberi, 1 Nisan, Sayfa No:10, Erzurum.
- Bayer, M.Z., 1992. Turizme Giriş. İşletme Fakültesi, Yayın No: 253, Küre Ajans Basımevi, İstanbul, S.531.
- Can, Z., 1988. İmar Planı Raporu. Dampo Danışmanlık Araştırması. Mim. Plan. Ltd. Şti. Erzurum, S.120.
- Çubuk, M., 1996. Sürdürülebilir Turizm ve Turizm Planlamasına Ekolojik Yaklaşım.
- Eymirli, S., 1994. Erzurum Kenti Açık ve Yeşil Alanlarının Saptanması ve Erzurum Kenti Açık-Yeşil Alan İlkeleri Yönünden Araştırılması, Ç.Ü. Fen Bilimleri Enst. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Adana, S 110.
- Güleç, S. ve Ö. Demirel, 1994. Çoruh Havzası Doğal ve Kültürel Kaynak Değerlerinin Turizm ve Rekreasyon Planlamasında Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma. 4. Ulusal Bölge Bilimi / Bölge Planlama Kongresi, K.T.Ü. Yayınları, 223-230.
- Gültekin, E., 1979. Seyhan Baraj Gölü ve Yakın Çevresinin Rekreasyonel Alan Kullanım Planlaması. Ç.Ü. Fen Bil. Enst. (Basılmamış Doçentlik Tezi), Adana, S. 247.
- Harun, E., 1996. Ekonomik Sosyal Kültürel Çevresel Yönleriyle Uluslararası Turizm. Uludağ Üniv., Basımevi, Bursa, S 531.
- Johnson, N., 1996. Where geography and history meet: Heritage tourism and the big house in Ireland. Annals of the Association of American Geographers 86, S.551-566.
- Kılınçaslan, Y., 1996. Çevre Koruma ve Turistik Gelişme Ykilemi. Sürdürülebilir Turizm ve Turizm Planlamasına Ekolojik Yaklaşım. Türkiye 19. Dünya Şehircilik Günü Kollokyumu, 7-8-9 Kasım, Alanya, 179-183.
- Koşan, A., 1994. Turizm Faktörünün Bölgeler Arasında Dengesizliği Gidermede Etkisi ve Erzurum Palandöken-Kış Sporları Turizm Merkezi Projesi. Y.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm Anabilim Dalı (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul.
- Koşan, A., 1999. Turizm Meslek Yüksek Okulunca İnanç Turizminde Tur Güzergahlarının Belirlenmesi için D.P.T.'ye Hazırlanan Rapor, Erzurum.
- Küçükaltan, D., 1997. Trakya Ekonomisi İçin Bir Bölgesel Kalkınma Modeli : Kırsal Turizm. 7. Ulusal Bölge Bilimi Bölge Planlama Kongresi, 1. Kitap, 20-22 Ekim, İzmir, 210-218.
- Oral, S. ve U. Şenbük, 1996. Turistik Yörelere Sürdürülebilir Turizm Açısından Yapısal Değerlendirilmesi. Sürdürülebilir Turizm ve Turizm Planlamasına Ekolojik Yaklaşım. Türkiye 19. Dünya Şehircilik Günü Kollokyumu, 7-8-9 Kasım, Alanya, 197-206.
- Özgüç, N., 1994. Turizm Coğrafyası. Y.Ü. İletişim Fak., Üni. Yayın No : 3821, Fakülte Yayın No: 3203, ISBN 975-404-346-9, İstanbul.
- Özgüç, N., 1998. Turizm Coğrafyası. Özellikler-Bölgeler, Çantay Kitabevi, İstanbul, S. 632.
- Pızam, A., 1990. Üçüncü Dünya Ülkelerinde Gelişme Problemleri, I. Ulusal Turizm Kongresi, D.E.Ü. İkt. ve İd. Bil. Fak. Aydın Turizm İşletme ve Otelcilik Yüksekokulu, Aydın, 8-9.
- Pill, Ç., 1996. An Overview of Sustainable Development Planning. Sürdürülebilir Turizm ve Turizm Planlamasına Ekolojik Yaklaşım. Türkiye 19. Dünya Şehircilik Günü Kollokyumu, 7-8-9 Kasım, Alanya, 49-56.
- Yazgan, M. E., 1986. Tarihi Çevrelerde Peyzaj Planlama. Ders Notları, Ankara.
- Yılmaz, H., 1997. Yayla Turizmi Örneğinde Doğal ve Kültürel Kaynak Değerlerinin Rekreasyonel Turizm Yönünden Planlanması. 7. Ulusal Bölge Bilimi Bölge Planlama Kongresi, 1. Kitap, 20-22 Ekim, İzmir, 297-303.
- Yılmaz, H. ve M.B. Özkan, 1994. Rekreasyonel Turizm Örneğinde Erzurum Palandöken Dağının Önemi. Atatürk Üni. Zir. Fak. Der., 25 (1), Erzurum, 110-117.

Ek - 1. ABDURRAHMAN GAZİ TÜRBESİ ZİYARETÇİLERİNİN REKREASYONEL İSTEK VE EĞİLİMLERİNİ BELİRLEMEK İÇİN UYGULANAN ANKET ÖRNEĞİ

